

KÉMIKUSOK OLVASÁSI ÉS TÁJÉKOZÓDÁSI SZOKÁSAI

Déri Miklósné

1. A VIZSGÁLAT CÉLJA ÉS MÓDSZERE

Tanulmányunk kiegészítése az Eötvös Lóránd Tudományegyetem kémiai tanszékein végzett vizsgálatnak.^{1/} Célja két kutatóintézetben és egy vegyipari vállalatnál dolgozó kémikusok tájékozódási és olvasási szokásainak felmérése, illetve annak megállapítása, hogy az így nyert eredmények mennyiben térnek el az előző vizsgálat alapján leszűrt következtetésektől. A vizsgálatot eredetileg mérnökökre is ki akartuk terjeszteni, de megállapítást nyert, hogy a kutatók és mérnökök tájékozódási szokásai és a tájékoztatás iránti igényei közt igen nagy különbség van; a felméréseket nem lehet ugyanazon kérdések alkalmazásával elvégezni. /Hasonló konklúzióra jutott B.H.FLOWERS professzor vezetésével megtartott felmérés is.^{2/} Többféle kérdőív használata mellett azonban nem tudunk számszerű adatokat feldolgozni; ez mind a módszer, mind az eredmények használhatóságát csökkenti. Így eredeti tervünktől eltekintettünk.

A felmérés módszere, a kérdőívek és az olvasási napló feldolgozása tehát az egyetemen végzett vizsgálat menetét követte, mivel az eredmények összevetése ezen az úton volt a legbiztosabb. Csupán kisebb változtatásokat hajtottunk végre, amelyek a munka során célszerűnek látszottak.

1/ DÉRI Miklósné: Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem kémiai tanszékein dolgozó kutatók olvasási és tájékozódási szokásai és a szakirodalmi tájékoztatás iránti igényei. Budapest, 1964.

2/ Survey of information needs of physicists and chemists. = Journal of Documentation. 1965. p. 83-112.

2. SZAKIRODALMI ELLÁTOTSÁG^{3/}

A vizsgált terület a Központi Kémiai Kutatóintézet, a Műanyagipari Kutatóintézet és a Kőbányai Gyógyszerárugyár volt. /A továbbiakban KKKI, MÜKI, KGY./ Mindhárom intézetnek, illetve vállalatnak önálló könyvtára van. A kérdéses időpontban a KKKI-ben 2 könyvtáros és 1 fordító, a MÜKI-ben 2 könyvtáros és a KGY-ben 4 könyvtáros dolgozott.

A könyvtárak állománymegoszlását az alábbi táblázatok illusztrálják:

1.táblázat

A könyv- és folyóiratállomány megoszlása

	könyv	folyóirat					
		féleség	db	kurrenisen jár			
				magy.	népi dem.	nyug.	össz.
KKKI	4850	180	4320				
MÜKI	6259	199	2802	32	31	64	127
KGY	13441		4298	90	45	112	247

2.táblázat

A nem publikált dokumentumokkal való ellátottság

	KKKI	MÜKI	KGY	össz.
szabadalom		5607	9086	14 693
szabvány		931		931
fordítás		170	1250	1 420
prospektus			1496	1 496
mikrofilm		35 533		35 533
egyéb dokumentum			4302	4 302

^{3/} Az adatok az 1963. évre vonatkoznak. Mivel nem sikerült az összes adatot megkapni, táblázataink helyenként hiányosak.

Ha figyelembe vesszük, hogy a KKKI-ben 62, a MÜKI-ben 180 kutató és a KGY-ban 391 műszaki dolgozik, azt látjuk, hogy az 1 főre eső könyv- illetve folyóiratfélések száma kevesebb, mint ezt az ELTE intézeteiben tapasztaltuk.

A könyvtárak forrintkerete általában kielégítő, a devizakeret azonban csak a KKKI-ben fedi az igényeket. A devizaellátottság mértékét az alábbi táblázat mutatja:

3. táblázat
Az 1963. évi devizakeret nagysága

	könyvkeret	folyóiratkeret
KKKI	45 000 dFt	75 000 dFt
MÜKI	30 000 dFt	44 000 dFt
KGY	35 000 dFt	65 000 dFt

Fenti számokból következik, hogy a beszerzés legegyszerűbben a KKKI-ben bonyolódik. Miután itt nagyjából elegendő deviza áll rendelkezésre, a válogatás nem okoz különös nehézséget. A könyvtáros állandóan figyelemmel kíséri a profiljuknak megfelelő irodalmat, és megrendeli a lényeges műveket, figyelembevéve a kutatók által benyújtott igényeket is. A MÜKI-ben, ahol a devizakeret alacsony volta miatt a könyvtárba leadott igényeknek csak igen kis részét sikerül kielégíteni, értekezleten döntenek az új beszerzésekről. A KGY-ban az egyes osztályok együttesen adják le igényeiket; a könyvtári bizottság ennek alapján összeállítja az éves folyóiratrendelést, a könyvtár vezetője pedig a devizás könyvrendeléseket. A folyóiratrendeléseket előzetesen összehangolják a többi gyógyszeripari vállalat rendeléseivel.

Az anyag kezelése, raktározás. A KKKI-ben és a KGY-ban az állomány nagyrészt a könyvtárban tárolják; a speciális jellegű, újabb könyvek és folyóiratok a megfelelő osztályokon nyernek elhelyezést. A szabványokat a KGY-ban külön osztályon gyűjtik. A MÜKI-ben ugya folyóiratokat, mint a könyveket a könyvtárban raktározzák, szak szerinti csoportosításban. Az új anyag tudomásulvétele szervezett formában történik. A könyvekből kiállítást rendeznek, a folyóiratokat pedig /miután néhány napig a könyvtárban álltak/, elméleti és gyakorlati jellegük szerint csoportosítva, kísérelő jegyzékkel ellátva, körözik az összes osztályon. A folyóiratok az egyes osztályokon egy-egy hétig tarthatók. A kutatók kijelölik belőlük azokat a cikkeket, amelyekre szükségük van, és ezekből fotokópiák készülnek számukra. A szabadalmakat a kutatók maguk tárolják, a prospektusok az ipari tanácsadó szolgálaton vannak elhelyezve.

A könyvekről mindhárom helyen szerzői- és szakkatalógus, a folyóiratokról cím szerinti katalógus áll rendelkezésre. A MÜKI-ben ezen kívül szabadalom és szabvány, a KGY-ban mikrofilm és a fordítások katalógusa is megtalálható.

Fordítási szolgálat. A KKKI-ben - mint már említettük - az intézet egyik munkatársa végzi a fordításokat. A KGY-ban az idegen nyelvű irodalmat - a német és angol nyelvű munkák kivételével - szükség esetén külső fordítóval lefordíttatják. A MÜKI-ben sem készíttetnek német és angol fordításokat; orosz, cseh, lengyel fordítójuk van, az egyéb nyelvű cikkeket külsőleg fordíttatják.

Fotolaboratórium mindhárom helyen van, mikrofilm felvevő és leolvasó csupán a KKKI-ben nincs.

A KKKI-ben az irodalomkutatás egyénileg folyik. A MÜKI-ben osztályonként közösen dokumentálják a kutatáshoz szükséges anyagot, általában lyukkártyákon feldolgozva. Csak a közgazdasági dokumentáció készül központilag. A legmagasabb szintű dokumentációs tevékenység a KGY-ban folyik: a/ 1958-ban megalakult az un. gyári figyelőszolgálat 35 műszaki dolgozó bevonásával. Az anyaggyűjtés 138 folyóirat, könyvek és szabadalmak figyelése útján történik. Kb. 40 témát dolgoznak fel cédulakatalógus formájában; b/ Lyukkártyás módszerrel feldolgozzák a steroid vegyületekre vonatkozó folyóirat- és szabványirodalmat; c/ Az új gyógyszerkészítményekkel kapcsolatos anyag feltárása; d/ A könyvtár - kérésre - irodalmi összeállításokat is készít.

A Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzék-ét csak a MÜKI-ben, a Kurrens Külföldi Folyóiratok Lelőhelyjegyzék-ét a MÜKI-ben és a KGY-ban használják.

A MÜKI-ben a különnyomatszerét szervezett formában, előregyártott nyomtatványokon a könyvtár bonyolítja le, a másik két helyen a kutatók egyénileg intézik. A könyvtárközi kölcsönzés mindenütt szervezeten, a könyvtáros közvetítésével történik.

3. A VIZSGÁLAT KÖRE

A megkérdezettek mindegyike kutató munkát végez. A KKKI-ben elsősorban alapkutatás, a KGY-ban ipari kutatás, a MÜKI-ben alap- és ipari kutatás folyik.

A 31 megkérdezett közül kilencen 21-30 évesek, tizennyolcan 31-40 évesek és hárman 41-50 évesek. A nemek közti megoszlás: 25 férfi és 6 nő.

18-an a Budapesti Műszaki Egyetemen, 12-en az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen és 1 megkérdezett a Budapesti Orvostudományi Egyetemen szerezte diplomáját. Jelenlegi munkahelyükön általában nem régen dolgoznak, amit bizonyos fokig a megkérdezettek többségének fiatal kora magyaráz, valamint az a tény, hogy viszonylag új intézményről van szó.

A KKKI-ben dolgozók felének van valamilyen tudományos fokozata /1 aspiráns, 3 kandidátus, 1 tudományok doktora/, a másik két inté-

zetben, illetve vállalatnál azonban csupán 2-2 kutató rendelkezik tudományos fokozattal. /Az ELTE-ben a megkérdezettek felének volt tudományos fokozata./

Valamely tudományos társaság tagságát illetőleg kedvezőbb megoszlást tapasztalunk. Az ELTE-ben a 25 megkérdezett közül 15 volt tagja 1 vagy több tudományos társaságnak; a KKKI-ben és a MÜKI-ben 1, a KGY-ban 2 dolgozó kivételével mindenki tagja valamilyen tudományos társaságnak.

A KKKI-ban az összes megkérdezett folytat szakirodalmi tevékenységet, a másik két helyen is magas a publikációk száma. Ujtás a két kutatóintézetben nincs, csak a KGY-ban van. A találmányok száma a MÜKI-ben 8, a KGY-ban 6. Erthetetlen azonban, hogy a KKKI-ben miért nincs senkinek találmánya. A publikációkra, találmányokra, ujtásokra vonatkozó részletesebb adatokat a későbbiek során, a szakirodalmi olvasással kapcsolatban ismertetjük.

Saját szakkönyvei hat kutatónak egyáltalában nincsenek, tiznek 10-nél kevesebb szakkönyve van, nyolcan 10-20 darabból álló "szakkönyvtárral" rendelkeznek. További nyolc kutató szakkönyveinek száma 30-100 között változik; csak öten rendelkeznek 200-nál több szakkönyvvel.

Folyóíratra a KKKI-ban és a KGY-ben 1, a MÜKI-ben 3 kutató fizet elő.

A munkahely könyvtárát mindenki használja. Emellett legtöbbször úgy, mint azt az ELTE intézeteiben folytatott vizsgálatnál tapasztaltuk - az OMKDK könyvtárát látogatják és csak azután következik a Műszaki Egyetem Könyvtára. Kivételt csupán a KKKI képez, amelynek dolgozói az Akadémiai Könyvtárt keresik fel sűrűbben; magyarázata, hogy az Akadémiai Könyvtár a KKKI könyvtárának hálózati központja.

A nyelvtudás mindhárom helyen magas fokon áll. Az egy főre eső idegen nyelvek száma a legmagasabb a KKKI-ben: 3,9; a MÜKI-ben: 3,5; és a KGY-ban: 3,1. 30-an beszélnek angolul, 27-en németül, 22-en oroszul, 16-an franciául, 7-en olaszul; 1-1 kutató tud csehül, lengyelül, valamint spanyolul. /E téren nyert adataink nagyjából meg-egyeznek az ELTE-n tapasztaltakkal./

4. TÁJÉKOZÓDÁSI SZOKÁSOK

A tájékozódási szokásoknak egyik lényeges jellemzője a szakirodalmi olvasásra fordított idő. Mennyiben határozza meg ez a megjelent publikációk, találmányok és ujtások számát? Jobban meg vannak-e elégedve szakterületük tudományos eredményei követésének fokával azok, akik többet olvasnak? Független-e a szakirodalmi olvasás mértéke a

kutató életkorától, nemétől? Ezekre a kérdésekre igyekszik választ adni a következő táblázat.

4.táblázat

A megkérdezettek megoszlása a szakirodalom olvasása, szakterületük tudományos eredményeinek követése, publikációk, találmányaik és ujitásai száma alapján

Intézmény	életkor	nem		ujítás	szabad. tal.	publ.	szakirod. olvasása	szakirod. követése		
		ffi	nő					kiel.	hiány.	nem képes
Összesen KKKI átlag 1 főre esik	35	8	2			219 22	158 16	5	5	
Összesen MŰKI átlag 1 főre esik	37	7	4		14 1	110 10	162 15	7	4	
Összesen KGY átlag 1 főre esik		10		53 5	29 3	106 10	144 14	5	5	
KKKI + összesen MŰKI + átlag KGY 1 főre esik	33	25	6	53 5	43 2	435 14	464 15	17	14	0

Amint látjuk, a szakirodalom olvasásának mértéke nagyjából azonos mindhárom helyen. A legmagasabb a KKKI-ben, ahol hetenként átlag 16 órát olvasnak; a MŰKI-ben ez a szám 15-re, a KGY-ban 14-re csökkent. Az ELTE-n dolgozó kutatók átlag 10 órát olvasnak; az 1 főre eső publikációk száma 11, ami kb. megegyezik a MŰKI-ben és a KGY-ban dolgozó megkérdezettekével, akiknél az 1 főre eső publikációk száma 10. Ezzel szemben a KKKI-ben 22 az egy főre jutó publikációk száma; ugyanekkor - mint már említettük - a KKKI-ben dolgozó megkérdezetteknek nincsenek találmányaik. Az ujitások és találmányok száma a KGY-ban a legmagasabb.

A szakirodalmi ujdonságok követésének mértékével legjobban a MŰKI-ben vannak megelégedve: a megkérdezettek kétharmada kielégítőnek tartja. Magyarozatát abban látjuk, hogy itt van legjobban megszervezve a szakirodalmi ujdonságokkal való megismerkedés lehetősége. A másik két helyen fele-fele arányban kaptunk "kielégítő" és "hiányos" válaszokat. Az ELTE-n a válaszok kétharmada "hiányos" és csak egyharmada volt "kielégítő". Ez a jelentős különbség arra enged következtetni, hogy a magasabb fokú dokumentáció /KGY/ és - a jobb devizaellátott-

ság következtében - a szakirodalom nagyobb százalékban való beszerzése lehetővé teszi, hogy a kutatók a szakirodalmi újdonságokkal könnyebben tudjanak lépést tartani. Megnyugtató, hogy "nem képes követni" választ jelen vizsgálatunk során éppúgy nem kaptunk, mint az előző felmérésnél.

Az összefüggések vizsgálatakor nyert kép eltér attól, amit az ELTE-n tapasztaltunk. Itt az életkor nem bizonyult jellemző adatnak. Mivel a női megkérdezettek száma nagyon alacsony volt, a nemek közötti különbséget nem lehetett felmérni.

Az ELTE-n nyert tapasztalatok alapján azok a kutatók, akik több időt fordítanak a szakirodalom olvasására, többet publikálnak. Mostani vizsgálatunknál fordított arány mutatkozott meg. Általában, akiknek kiadványaik száma meghaladja az egy főre eső publikációk számát, kevesebbet olvasnak az átlagnál. Ugyanez vonatkozik a találmányok számára is, mely fordított arányban áll az olvasás mértékével. De ha nem a kutatók egyéni válaszait vesszük figyelembe, hanem az egyes intézményekre jellemző adatokat nézzük, az ELTE-n végzett vizsgálatnál is hasonló eredményre jutunk. A kérdés illusztrálására szolgál alábbi táblázatunk:

5. táblázat

A szakirodalmi olvasás és a publikációk összefüggése

intézmény	szakirodalmi olv. heti átlaga	egy főre eső publ. száma
ELTE	10	11
KKKI	16	22
MŰKI	15	10
KGY	14	10

A tájékoztatói szokások további jellemzője a különböző tájékoztatói források értékelése.

6. táblázat

A tájékoztató források értékelése
a szakirodalom megismerésében és a kutató munkában
betöltött szerepük alapján

	Szöbeli tájékoztató	előadások stb.	hazai tap.cseere	külf.tanulmányut	szakfolyóirat	monogr., tankönyv	szemle, évkönyv	jelent., kongr.anyag	szabadalom	szabvány	prospektus	ref.folyóir., bibl.	encikl., kézikönyv	hazai dokum.irodalom
szakirodalom megismerése	3,9	3,8	3,4	4,4	4,9	4,	3,1	3,6	2,8	1,8	3,2	4,6	3,9	2,2
kutató munka	3,9	3,8	3,2	4,6	4,9	4,4	3,3	4,	3,3	1,8	2,9	4,8	4,	2,1

Fenti számok a válaszok átlagértékét jelzik a következő rangsorolás alapján: 5 = fontos, 4 = nagyon hasznos, 3 = hasznos, 2 = kevésbé használható, 1 = nem használható.

A különböző intézményeknél dolgozó megkérdezettek nagyjából egyformán értékelik a tájékoztató források fontosságát, és ez az értékelés az ELTE-n szerzett tapasztalatainkkal is megegyezik. A tény, hogy a szakfolyóiratok a tudományos kutatás nélkülözhetetlen eszközei, a szerzeményezésnek feltétlenül figyelembe kell vennie: az esetleges devizamegtakarítás következtében szükségelt korlátozásokat elsősorban nem a folyóirat, hanem a könyvanyag rovására kell végrehajtani. Az sem elhanyagolható szempont, hogy a szemlék és évkönyvek kevésbé jelentősek, mint a monográfiák és a tankönyvek.

A tájékoztató források különböző szempontu értékelése között jelen vizsgálatban sincs számottevő különbség. Egyformán rangsorolják őket, akár a szakirodalmi újdonságmegismerés, akár egy meghatározott témára vonatkozó tájékozódás képezi az értékelés alapját. Eltérés csak a KGY-ban a szabadalmi leírásoknál tapasztalható: többet használják a kutató munkához, mint az általános újdonságtájékozódáshoz; ez azonban a KGY-ban folyó munka jellegéből természetesen fakad. Fenti tényekből azt a módszertani következtetést vonhatjuk le, hogy a tájékoztató forrásoknak kétféle szempontból történő értékelése felesleges.

A szóbeli és írásbeli tájékoztató források viszonyát illetőleg eltérést tapasztalunk a szóbeli források javára. Ugyanerre az eredményre jutottak hasonló jellegű angol-amerikai vizsgálatok is. /Az ELTE-n a megkérdezettek nagyjából egyforma jelentőséget tulajdonítottak a szóbeli és az írásbeli forrásoknak./

7. táblázat

A tájékoztatási források rangsora
a tájékozódásban betöltött szerepük szerint

Szakirodalmi újdonságok megismeréséhez	Kutató munkához
szakfolyóiratok referáló folyóiratok szakbibliográfiák külföldi tanulmányut	szakfolyóiratok referáló folyóiratok szakbibliográfiák külföldi tanulmányut
monográfiák, tankönyvek enciklopédiák, szaklexikonok, kézikönyvek szóbeli tájékoztatás előadások, ankétok, kongresszusok, konferenciák	monográfiák, tankönyvek jelentések, kongresszusi anyagok enciklopédiák, szaklexikonok kézikönyvek szóbeli tájékoztatás előadások, ankétok, kongresszusok, konferenciák
jelentések, kongresszusi anyagok hazai tapasztalatcsere prospektusok szemlék, évkönyvek	szemlék, évkönyvek szabadalmi leírások hazai tapasztalatcsere
szabadalmi leírások magyar dokumentációs irodalom szabványok	prospektusok magyar dokumentációs irodalom szabványok

8. táblázat

A szóbeli és írásbeli tájékoztatási források egymáshoz való viszonya

	KKKI		MŰKI		KGY		Összesen	
	ált. kut.	táj. munka	ált. kut.	táj. munka	ált. kut.	táj. munka	ált. kut.	táj. munka
szóbeli források átlag értéke	3,8	4,0	4,1	4,1	3,7	3,5	3,9	3,9
írásbeli források átlag értéke	3,0	3,3	3,5	3,8	3,5	3,7	3,4	3,6

Csupán a KGY-ban használják többet az írásbeli forrásokat, ott is csak a kutató munkánál. A kutatóknak az interju folyamán elhangzott megjegyzéseiből ítélve ez azzal magyarázható, hogy a gyógyszer-tani kutatások területén senki sem beszél konkrét formában munkájáról. Ez indokolja egyébként az előadások, ankétok, kongresszusok, tapasztalatcserék alacsony értékelését is.

A tájékoztató források értékelésének másik szempontja: jelentőségük az új kutatási téma kiválasztásában és rangsorolásuk a kutatómunka megindulásakor.

9. táblázat

A tájékoztató források megoszlása
a kutató munka megindulásakor értékelt hasznosságuk alapján

	KKKI		MUKI		KGY		Összes	
	össz.	%	össz.	%	össz.	%	össz.	%
kísérlet	1	5	4	19	9	53	14	24
monográfia	5	25	4	19	4	23	13	22
szakfolyóiratok	7	35	4	19	1	6	12	20
szóbeli tájékozt.	4	20	3	14	1	6	8	14
referáló folyóir.	2	10	4	19	1	6	7	12
kézikönyv			1	5	1	6	2	4
disszertáció	1	5					1	2
egyetemi jegyzet			1	5			1	2

Egybevetve a 7. és a 9. táblázat adatait, elsősorban a monográfiák és a referáló folyóiratok értékelése közti különbség tűnik fel. A kutató munka megindulásakor a monográfiákat sűrűbben használják, mint a referáló folyóiratokat. Az új terület átfogó ismereteket igényel, a további olvasás pedig a monográfiákban található hivatkozások és nem a referáló folyóiratok alapján történik. A KKKI-ben még a szóbeli tájékozódás alapján nyert ismereteket is magasabbra értékeli a referáló folyóiratoknál.

Szembeszökő a különbség a 3 intézmény között a kísérletek fontosságának elbírálásában. A KGY-ban, ahol ipari kutatás folyik, az új témára való áttéréskor döntő jelentőségű a kísérletezés, míg a KKKI-ben /alapkutatást végző intézet/ alig van szerepe.

Az interju 2,21 és 2,22 kérdéseit /az új kutatómunka megindulásakor hogyan kezdett el foglalkozni a problémával? mi volt a következő lépés / szándékosan nem értékeltük külön-külön. Egy esetleges további vizsgálatnál feleslegesnek tartjuk e kérdés szétbontását.

10. táblázat
A tájékoztató források szerepe
az új kutatási téma kiválasztásában

	KKKI		MŰKI		KGY		Összes	
	össz.	%	össz.	%	össz.	%	össz.	%
*külsőleg megadott téma	6	60	6	55	2	22	14	47
++ kísérletezés	1	10	2	18	4	45	7	23
hallott róla	3	30	2	18			5	17
olvasott róla			1	9	3	33	4	13
Összesen:	10		11		9		30	

/*"A külsőleg megadott téma" elnevezés alatt azt értjük, hogy a témaválasztás nem a kutatótól eredt: az intézetben már folyó kutatómunkába kapcsolódott be; aspiránsi, kandidátusi dolgozat megírására kapta a témát; a professzor ajánlotta, hogy ezzel foglalkozzék stb.

++"Kísérletezés" egyben azt is jelenti, hogy az új kutatási terület egy másik - régebbi - témából fejlődött ki./

A 9. és 10. táblázat között szoros kapcsolat áll fenn. A KGY-ban a megkérdezettek a kísérletezésnek a munka megindulásakor igen nagy jelentőséget tulajdonítanak; a témaválasztásnak is a kísérletezés a főmotivuma. A KKKI-ben viszont mindkét esetben a szóbeli tájékoztatást értékelik a legmagasabban. A 8. és 9. táblázatok összesített adatait egybevetve ugyanarra a következtetésre juthatunk, mint az ELTE-n végzett vizsgálat esetében: az irodalom új gondolatok keletkezésének nem primér forrása.

5. KÖNYVTÁRI ÉS DOKUMENTÁCIÓS SZOLGÁLTATÁSOK

E területre vonatkozó adatainkat 3 szempont szerint tárgyaljuk: ismerik-e a megkérdezettek az igénybevehető szolgáltatásokat? milyen szolgáltatásokat használnak? van-e igényük új szolgáltatások létesítésére és kritikájuk a fennállókkal kapcsolatban.

Az összes megkérdezett - a KKKI 3 kutatója kivételével - ismer-te az egyes dokumentációs szolgáltatások formáit. Ebben a vonatkozás-ban tehát az arány sokkal kedvezőbb, mint azt az ELTE-n tapasztaltuk.

Az irodalomkutatás módja mindhárom helyen fejlett: a KKKI-ben a kutatók 50 %-a, a MŰKI-ben 73 %-a és a KGY-ban 70 %-a saját szakin-dex-szel rendelkezik.

A munkahely könyvtárában az irodalomkutatáshoz csak a KGY-ban kapnak segítséget, ahol - mint említettük - a dokumentációs munka igen magas fokon áll. Azok a kutatók, akik a könyvtár által feldolgozott témákon dolgoznak, így igen kedvező helyzetben vannak. Külső könyvtár segítségét sehol sem veszik igénybe, ezzel szemben az irodalomgyűjtéshez jelentős a munkatársaktól kapott segítség. A MÜKI-ben az egyes osztályokon végzett közös dokumentáció - mint látjuk - igen hasznosnak bizonyul. A KKKI-ben is felhívják az egy csoporton belül dolgozók az irodalomra egymás figyelmét, de ez ott nem szervezett formában történik. A MÜKI-ben az OMKDK egyes kiadványait, a KKKI-ben az NDK dokumentációs szolgálatának irodalomkutatását használják.

Százalékban kifejezve az irodalomkutatáshoz kapott segítséget: a munkahely könyvtárától 16 %, munkatárstól 42 %, dokumentációs szolgálat igénybevétele: 19 %.

Potokópiát az összes megkérdezett készítette. Az OMKDK dokumentációs kiadványait legtöbbször a MÜKI-ben használják, a KKKI-ben /alapkutatás/ egyáltalán nem, a KGY-ban /saját dokumentációval rendelkezik/ néhányan. A MÜKI-ben, ahol a témadokumentációt és a témafigyelést rendelik, ezeket a kiadványokat használják inkább, mint a figyelmekartontokat, amelyeket a KGY rendel és amelyeknek használata ott elszórt. Kérdés, hogy ezek a rendelkezések a reális igényekhez alkalmazkodnak-e, vagy a használat foka pusztán azon múlik, hogy csupán ezek a kiadványok találhatóak meg az intézetben. A fordítószolgálat igénybevétele jelentős úgy a KGY-ban, mint a MÜKI-ben annak ellenére, hogy a megkérdezettek nyelvtudása magas fokon áll.

A fordítási szolgálatot az alábbiak szerint vették igénybe: a MÜKI-ben hatan /a megkérdezettek kétharmada/ összesen 9 alkalommal, azaz fejenként alig több mint egyszer; a KGY-ban egy kivételével mindenki, összesen 24 alkalommal, fejenként több mint két és félszer; a KKKI-ben senki. Legtöbbször japán nyelvről fordítottak /7 alkalommal/, csehéről 5, franciáról és svédéről 4-4, oroszról, olaszról, kínairól 3-3, románról 2, németről és angolról 1-1 alkalommal.

A könyvtári és dokumentációs szolgáltatásokkal szemben támasztott igényeket és kritikákat vizsgálva feltűnik, hogy a KKKI dolgozóinak kutató munkájuk végzése közben sokkal kevesebb nehézségbe ütköznek, mint azt a másik két intézménynél, sőt az ELTE-nél is tapasztaltuk; az interjú során részükről kevesebb konkrét igény és bírálat hangzott el fenti szolgáltatásokkal kapcsolatban.

A kritikákat és igényeket először mennyiségi, majd minőségi szempont szerint vizsgáljuk.

A válaszok számából megállapítható, hogy:

a/ A MÜKI-ben és a KGY-ban az új szakirodalom követése a megkérdezettek mindegyikének nehézséget okoz. /A KKKI-ben csupán 3 kutatónak volt ilyen irányú panasza./ A nehézségek kiküszöbölésére szolgáló konkrét javaslata a megkérdezettek 50 százalékának volt

csak. Oka, hogy legtöbbször időhiányra hivatkoztak, amin - szerintük - nem lehet segíteni.

b/ Az adatmegállapítás kedvezőbb képet nyújt: összesen heten, a megkérdezetteknek nem egészen egynegyede nem tudja csak a kívánt adatokat rövid idő alatt megszerezni; ez azt jelenti, hogy az intézetek kézikönyvvel való ellátása viszonylag jónak mondható. A nehézségek kiküszöbölésére mind a heten javaslatot tettek.

c/ A távlati terv megoldásában felmerülő nehézségekről csak három megkérdezett tett említést, egyben rámutatva e területtel kapcsolatos igényeire.

d/ A címfordítások, cikkreferátumok, irodalmi szemlék iránt ott, ahol a dokumentációs szolgáltatásokat általában igénybe veszik /tehát a KGY-ban és a MÜKI-ben/ meglehetősen nagy az érdeklődés.

e/ A különböző könyvtári szolgáltatásokkal szemben támasztott igények nagyságát nemcsak az erre irányuló kérdésekre kapott válaszok száma mutatja, hanem a többi kérdésre elhangzott feleletben is számos idevonatkozó utalással találkozunk.

f/ Végezetül a megjegyzésekben felsorolt javaslatok mennyisége a kutatók érdeklődését tükrözi a dokumentáció problémái iránt.

Az elhangzott kritikák és igények minőségi értékelését az eddigiektől eltérő módon nem a kérdésfeltevések sorrendjében csoportosítottuk, hanem a hasonló típusú válaszokat gyűjtöttük egybe, függetlenül attól, hogy milyen kérdéssel kapcsolatban merültek fel.

11. táblázat

A szakirodalmi megismerés nehézségei

	KKKI	MÜKI	KGY	össz.
időhiány	1	2	6	9
nyelvismeret hiánya	1		1	2
devizahiány	1	7	1	9
beszerzés lassú	1	3	2	6
szovjet könyvek, régi folyóirat- évfolyamok beszerzése nehéz	2	1		3
szovjet különnyomat nehezen szerezhető be		1		1
magyar szabvány, szabadalom nehezen szerezhető be		3	1	4
a könyvtári nyitvatartási idő rövid			6	6
a könyvtárközi folyóirat kölcs.nehézkes		6	2	8
mikrofilm, fotokópia lassan készül el	1	3	3	7
fordítási szolgálat lassú			1	1
új cikkekről későn szerez tudomást		1	1	2

A táblázat rámutat arra, hogy sok esetben külső tényezők, az időhiány és devizahiány miatt nem képesek a megkérdezettek a szakirodalmi újdonságok követésére. Az időhiány különösen gyakori panasz a KGY-ban. A könyv- és folyóiratanyag beszerzési idejének hosszát is kifogásolták, valamint azt, hogy a szabadalom- és szabványirodalom nehezen hozzáférhető. A könyvtári nyitvatartási idő csupán a KGY-ban okoz problémát. A könyvtárközi kölcsönzéssel kapcsolatos panaszok csak a MÜKI-ben merültek fel; a MÜKI kutatói vannak leggyakrabban ráutalva idegen könyvtárak anyagára, mert a devizaellátottság ott a legrosszabb. /A bírálatok szubjektív voltára jellemző, hogy míg az egyik kutató azt kifogásolta, hogy az OMKDK-ban túl hosszú a kölcsönzési idő, soká kell várni, ameddig a könyvet megkaphatja, egy másik kutató a kölcsönzési idő rövidségét panaszolta./ A fotokópiák és mikrofilmek készítésével kapcsolatban is hangzottak el bírálatok.

A nehézségek leküzdését célzó javaslatok részben magukból a nehézségekből fakadnak: pl. növeljék a nyitvatartási időt, tegyék lehetővé a külföldi, elsősorban szovjet szabadalmak beszerzését, gyorsítsák meg a fotózást, mikrofilmezést, szerezzék be több példányban a könyveket, folyóiratokat.

Szinte mindegyik megkérdezett helyesli a dokumentációs szolgáltatások növelését. Korszerű, specializált és gépesített dokumentációt igényelnek. Elsősorban nem vállalati, hanem intézeti szintű dokumentációra van szükség. Hiányolják a lyukkártyák gyártását is. Az új irodalommal való megismerkedés elősegítésére szakreferensi rendszer kiépítését javasolják. A prospektusok rendezésének kérdése is felmerült.

Öt esetben kérték magyar nyelvű monográfiáknak, továbbá magyaridegennyelvű műszaki szótáraknak, magyar műszaki szakkifejezések szótárának kiadását. Szovjet cikkek magyar fordítását, valamint külföldi folyóiratok magyar tartalommutatójának közlését is igénylik. A régi folyóiratok lelőhelyjegyzék-katalógusa elkészítésének problémája szintén konkrét kérdés formájában hangzott el.

Végezetül ismét néhány módszertani tapasztalat: megmutatkozott, hogy a távlati tervvel kapcsolatos kérdések feleslegesek; az adatmegállapításra vonatkozó kérdéscsoportot ugyanugy kell felépíteni, mint a szakirodalmi újdonság megismerését, mindkét esetben rákérdezve a konkrét igényekre is.

6. OLVASÁSI SZOKÁSOK

Az olvasási szokások feldolgozásának alapját az olvasási napló képezte. Bár az interjú során a kutatók mindegyike késznek mutatkozott a napló vezetésére, csak kis hányaduk küldte vissza a kitöltött naplókat. A naplók alapján leszűrt következtetések értékét ezért csupán fenntartással fogadhatjuk el: csak az interjú révén nyert adatok illusztrálásul szolgálnak. Módszertani tapasztalatokat azonban még így is levonhatunk belőlük.

Miután a KGY-ből egyetlen naplót sem kaptunk vissza, a kutató-intézetek és ipari vállalatok dolgozói olvasási szokásainak összehasonlítására nem nyílt lehetőség. Összesen 15 napló adatait dolgoztuk fel: kilencet a MÜKI, hatot a KKKI kutatói vezettek.

12. táblázat

A naplóvezetők megoszlása a referáló folyóiratok használatának gyakorisága szerint

	KKKI			MÜKI			Összesen		
	össz.		%	össz.		%	össz.		%
	-	x		-	x		-	x	
The Analyst									
Analytical Abstracts	1	1	12				1	1	4
Bulletins Signalétiques									
Chemical Abstracts	3	2	29	1	3	10	4	5	16
Chemical Titles	1	1	12				1	1	4
Chemisches Zentralblatt	1	1	12		11	30	1	12	23
Current Chemical Papers	1	1	12				1	1	4
Journal of Applied Chemistry									
Műszaki Lapszemle, Vegyipar		3	17		7	18		10	18
Nuclear Science Abstracts					1	3		1	2
Referativnij Zsurnal. Himija				1	7	21	1	7	14
British Plastics									
Pédération Abstracts					2	5		2	4
Index Chemicus		1	6					1	2
Journal of the Textile Institute					2	5		2	4
Literatur Schnelldienst, Kunststoff					3	8		3	5
Összesen	7	10		2	36		9	46	

visszakérésre használta: -
folyamatos ismeretszerzésre használta: x

A két hét alatt 13 kutató, a naplóvezetők 86 százaléka használt referáló folyóiratokat, összesen 55 alkalommal. Az 1 főre eső referáló folyóiratok száma 3,6. /Ebből a MÜKI-ben 8 kutató, azaz 88 %, 38 alkalommal, 1 főre eső olvasás: 4,2; KKKI-ben 5 kutató, azaz 83 %, 17 alkalommal, 1 főre eső olvasás 2,8./

A referáló folyóiratokat visszakeresésre 9-szer /17 %/ és folyamatos ismeretszerzésre 45-ször /83 %/ használták. /Ebből a MÜKI-ben visszakeresésre kétszer, 55 %; folyamatos ismeretszerzésre 36-szor, 95 %. A KKKI-ben visszakeresésre 7-szer, 41 %; folyamatos ismeretszerzésre 10-szer, 59 %/.

Ugy a KKKI-ben, mint a MÜKI-ben az összes naplóvezető használt folyóiratot. Az 1 főre eső cikkek száma a KKKI-ben 11, a MÜKI-ben 16, együttesen 13,5. Ez a szám nagyjából megegyezik az ELTE-n végzett vizsgálat eredményével, ahol az 1 főre eső cikkek száma 14 volt. /Megjegyezzük, hogy a KKKI egyik naplóvezetője a folyóiratokra vonatkozó adatokat pontatlanul töltötte ki, ezeket számításainkban nem szerepeltetjük. Feljegyzéseiből csupán az állapítható meg, hogy összesen 12 cikket olvasott, illetve nézett át./

14. táblázat

A naplóvezetők megoszlása a jelentések használata alapján

Intézet	A		B		C										D		
	1. átnézte	2. olvasta	Hol olvasta		Ki hívta fel a figyelmét rá										Mire használta fel		
KKKI	össz.	4	14	14	4	13		1	2			2	1	3	1	13	
	%	22	78	78	22	72		6	11			11	6	16	7	72	
MÜKI	össz.	9	5	8	6	1	1	6	1	1	1	3	1		8	4	1
	%	64	36	57	43	7	7	43	7	7	7	22	7		57	29	7
össz.	össz.	13	19	22	10	14	1	7	3	1	1	5	2	3	9	17	1
	%	40	60	69	31	43	3	22	9	3	3	16	6	9	29	53	3

A KKKI-ben a naplóvezetők fele, a MÜKI-ben 77 %-uk olvasott jelentést a kérdéses idő alatt; többen, mint az ELTE-n. Az 1 főre eső olvasott jelentések száma a KKKI-ben 1, a MÜKI-ben 3; ez szintén meghaladja az ELTE-n nyert értéket: ott az 1 főre eső jelentések száma 1 volt.

15. táblázat

A naplóvezetők megoszlása a könyvek használata alapján

Intézet	A		B		C									D				
	1. átnézte	2. olvasta	Hol olvasta		Ki hívta fel a figyelmet rá									Mire használta fel				
KKKI	össz.	23	9	1	12	19	9	2	3	6	2	7	2	1	2	14	13	7
	%	72	28	3	27	60	29	6	9	19	6	22	6	3	6	39	36	19
MÜKI	össz.	14	21	1	14	20	2		23	5	1		4		14	17	4	
	%	40	60	3	40	57	6		65	14	3		12		40	48	12	
összesen	össz.	37	30	2	26	39	11	2	3	29	7	8	2	5	2	28	30	11
	%	55	45	3	39	58	17	3	5	43	10	12	3	7	3	40	42	15

A KKKI-ben az összes naplóvezető, a MÜKI-ben 77 %-uk olvasott könyveket. Az 1 főre eső könyvek száma a KKKI-ben 5, a MÜKI-ben 4, jóval magasabb, mint ezt az ELTE-n tapasztaltuk, ahol a kutatók fejeként csak 1 könyvet olvastak.

A napló adatainak feldolgozása során nyert azon eredmény, hogy a kutatóintézetekben többet olvasnak, mint az egyetemen, megegyezik az interjú alapuló következtetéseinkkel az olvasási idő tartamára vonatkozólag.

Párhuzamba állítva a 3 intézmény /KKKI, MÜKI, ELTE/ kutatóinak olvasási szokásait, valamint az egyes kiadványfélések közt mutatkozó eltéréseket, az alábbi következtetéseket vonhatjuk le /a vizsgáltaérkezett naplók kis száma miatt a két kutatóintézet összesített eredményét vettük alapul/: a kutatóintézetek dolgozói nagyrészt otthon olvasnak, szemben az egyetemen dolgozókkal. Különösen vonatkozik ez a könyvek olvasására, de megmutatkozik a másik két kiadványtípusnál is. Csupán a periodikumokat használják a KKKI-ben elsősorban a könyvtárban /a MÜKI-ben, - mint ezt már leirtuk - az új folyóiratokat körbeküldik az osztályokon/.

Az irodalomra való figyelemfelhívás döntő tényezője a véletlen. Az olvasott jelentések legtöbbször a véletlenül megküldött anyagból kerül ki, a cikkeket az állandóan olvasott folyóiratok valamelyikében találják meg; a könyvekre emlékeznek, ami nagyjából ugyanazt jelenti: valahol hivatkoztak rájuk és így van tudomásuk róla. A bibliográfiáknak, referáló folyóiratoknak, dokumentációknak igen kis szerepük van az irodalom kiválasztásában. Az egyetemen is ez volt a helyzet, azzal a különbséggel, hogy ott nem a rendszeres olvasás, hanem a lábjegyzetek szerepe volt a döntő.

Nem ilyen egyöntetű a kép az olvasmányok eredményeinek felhasználását vizsgálva. Az intézetekben az olvasott anyagot elsősorban nem a közvetlen kutató munkához, hanem általános ismeretszerzéshez használják fel. Érdekes, hogy míg az ELTE-n az általános ismeretszerzésben a könyveknek volt nagyobb jelentőségük, addig a könyvek anyagát a kutatók mindkét intézetben főként saját cikkük, könyvük megírásához használták fel. Az olvasott anyagot az ELTE-n a naplővezetőknek 9, a kutatóintézetekben csupán 2 százaléka nem tudta felhasználni semmire.

Feleslegesnek bizonyult annak megkülönböztetése, hogy átnézték, vagy olvasták-e a kiadványokat. E kérdésekre nyert adatokból most sem tudunk semmilyen általánosítható következtetést leszűrni, éppúgy, mint ahogyan ez az egyetemen végzett vizsgálatnál sem sikerült. Ugyancsak felesleges a periodikáknál külön feljegyezni, hogy az olvasott cikkek ugyanazon, vagy különböző folyóiratokban voltak-e találhatóak, annál is inkább, mert ennek megjelölését sok esetben ugyanis elhanyagolták, ami számtalan hibaforrásra adott lehetőséget. Egy jövőbeli vizsgálatnál ezeknek a kérdéseknek a felvetésére véleményünk szerint nincs szükség.

+ +

Befejezésül még egyszer rá szeretnénk mutatni, hogy vizsgálatunk csupán felmérő jellegű; célja a kémiai kutatók tájékozódási és olvasási szokásainak összegyűjtése volt. Az értékelés során tapasztalható eredmények, az ebből leszűrte következtetések egy része nem mond újat. Az ismert adatok azonban a vizsgálat segítségével statisztikailag alátámasztható tényekké váltak, amelyek hozzásegíthetnek a szakirodalmi tájékoztatás fejlesztéséhez.

++ ++
+

DÉRI, V.: Reading and orientation practices of chemical research workers

The objective of the paper is to survey the orientation and reading practices of 10 research workers, each, of the Central Chemical Research Institute /Központi Kémiai Kutatóintézet = KKKI/, Research Institute for the Plastics Industry /Műanyagipari Kutatóintézet = MÜKI/, and Kőbánya Drug Works /Kőbányai Gyógyszerárnyár = KGY/, and to determine how far the results obtained by this investigation agree with or differ from the conclusions arrived at through the similar experiment conducted within the Chemical Departments of the "Eötvös Lóránd" University of Sciences.

The survey process consisted of making use both of personal questioning and reading log examination. Personal interviews followed printed questionnaire items permitting the tabulated numerical processing of the majority of answers. In the reading log, each research worker made notes on the data collected in connection with the reference papers, periodicals, reports and books read during the fortnight concerned. The reading logs have been returned, however, only by the KKKI and MÜKI.

Following the presentation of the literature supply available in the field investigated on as well as of the experimental scope, the paper describes the practices employed in collecting information. The weekly average of professional literature reading is much higher than that observed in the University /15 hours/ whereas the number of publications per reader more or less corresponds to the University figures, with the exception of the KKKI data. The examination of the individual answers given by the research workers reflects surprising data: the amount of time devoted to professional literature reading is inversely proportional to the number of publications read.

Verbal information sources are considered by the research workers much more important than the written ones although the University answers qualified the two types equally. Of all the written information sources, professional periodicals have been valued highest, with the abstracting journals' group as runner-up and monographies third.

" " "

ДЕРИ, В.: Привычки химиков в области чтения и ориентировки

Цель настоящего труда заключалась в выявлении привычек по IO исследователям Центрального Научно-исследовательского Института по химической промышленности, Научно-исследовательского Института по пластмассовой промышленности и Фармацевтического завода Кебаня. В области чтения и ориентации, то есть в определении сходства или расхождения полученных результатов с выводами, составленными на основе аналогичных работ, проведенных на химических кафедрах Университета Лоранд Этвеш.

Для проведенного анализа использовались методы интервью и осмотра дневников о прочитанных книгах. Интервью осуществлялось на основании вопросников, которые позволяли обработать большинство полученных ответов численно и в виде таблиц. В дневники записывались данные журналов как периодических изданий, отчетов докладов и книг, прочитанных исследователями за две недели. Дневники, полученные только от исследователей научно-исследовательских институтов по химической промышленности по пластмассовой промышленности.

Статья после обсуждения вопросов оснащенности исследователей химиков спецлитературой и описания круга исследований приводит привычки исследователей в области ориентировки. Средненедельный объем прочитанных этими исследователями спецлитературы намного превышает число публикаций приходящееся на одного сотрудника или студента Университета /15 часов,/ за исключением работников научно-исследовательского института по пластмассовой промышленности, где объем в большинстве совпадает с объемом выявленным по Университету. Анализ ответов исследователей выявляет поразительное явление: время используемое для чтения спецлитературы стоит в обратной пропорции с количеством публикаций.

По мнению исследователей устные источники информации являются более важными, чем письменные источники. Сотрудники и студенты Университета считают их равноценными. Из числа письменных источников информации наибольшую оценку получили спецжурналы, рефератные журналы и монографии.

Статья в дальнейшем говорит о том, что опрошенные лица знакомы ли с различными библиотечными и документационными службами, какими из них пользуются, требуют ли создать новые службы и услуги и наконец обобщает критику опрошенных лиц об имеющихся службах и услугах. Последний раздел рассматривает привычки исследователей в области чтения. Суть полученных результатов: Сотрудники исследовательских Институтов читают в первую очередь дома /за исключением периодических изданий/, а работники Университета читают главным образом на рабочем месте. Решающим фактором обращения внимания на литературу является в данном случае случайность. Однако, работники Университета использовали прочитанные материалы в основном для исследовательских работ, работники институтов читают, главным образом, с целью приобретения общих знаний.

DÉRI, V.: Die Lese- und Informationsgepflogenheiten der Chemiker

Die Zielsetzung des Studiums war, die Informations- und Lesegepflogenheiten von je 10 Forschern aus zwei Forschungsinstituten und aus einer pharmazeutischen Fabrik festzustellen, bzw. diese mit jenen der Mitarbeiter an den Lehrstühlen für Chemie der Eötvös Lóránd Universität zu vergleichen.

Die Untersuchung bediente sich sowohl der Methode der Befragung als auch jener des Lektürentagebuches. Die Befragung erfolgte mit Hilfe vom Rundschreiben, was die numerische und tabellenmässige Bearbeitung eines grossen Teils der Antworten ermöglichte. In ihren Lektürentagebüchern verzeichneten die Forscher die Daten der im Verlauf von vierzehn Tagen gelesenen Referateblätter, Zeitschriften, Berichte und Bücher.

Nach der Beschreibung der Versorgung der untersuchten Gebiete mit Fachliteratur und nach der Abgrenzung des Untersuchungsfeldes werden die Informationsgepflogenheiten erörtert. Der Wochendurchschnitt des Zeitaufwandes für das Lesen von Fachschrifttum stellte sich in den Forschungsinstituten viel höher als an der Universität, wobei jedoch die Anzahl der auf einen Leser entfallenden Publikationen annähernd übereinstimmte.

Die individuellen Antworten der Forscher bieten ein überraschendes Bild: die zum Lesen der Fachliteratur aufgewandte Zeit ist der Anzahl der gelesenen Publikationen umgekehrt proportional.

Die Forscher halten die oralen Informationen für wichtiger als die schriftlichen. An der Universität wurden die beiden Informationsarten gleich gewertet. Von den schriftlichen Informationsquellen wurden die Fachzeitschriften, Referateblätter, Monographien am höchsten bewertet.

Es wird erörtert, wie weit die verschiedenen Bibliotheks- und Dokumentationsdienstleistungen den Befragten bekannt sind, welche Dienstleistungen von ihnen benützt werden, ob sie Anspruch auf neuartige Dienstleistungen hätten und schliesslich wird ihre Kritik über die bereits vorhandenen Dienstleistungen zusammengefasst.

Abschliessend werden die Lesegepflogenheiten der Forscher behandelt. Die erarbeiteten Ergebnisse sind die folgenden: die in den Forschungsinstituten tätigen Forscher lesen vor allem daheim /die Zeitschriften ausgenommen/ während die an der Universität tätigen Forscher an ihrem Arbeitsplatz lesen. Auch die gegenwärtige Untersuchung brachte das Ergebnis, dass in der Erweckung der Aufmerksamkeit der Zufall der entscheidende Faktor ist. Es zeigte sich dass das Gelesene an der Universität in der Forschungsarbeit verwertet wurde, während es in den Forschungsinstituten hauptsächlich zu einer allgemeinen Information diente.

ooOoo